

Одержані дані уможливають **висновок**. Використання інноваційних педагогічних технологій значно скорочують відстань між тими, хто навчає, і тими, хто навчається. Особливо це актуально для керівного персоналу. Адже економія часу на роботу з інформаційними матеріалами як ресурсу сьогодні розглядається одним із чинників підвищення ефективності управління. ІТ-технології розкривають нові можливості в організації методичної роботи, створюють умови для постійного доступу до наукової і методичної інформації, дають змогу на практиці вдосконалювати аналі-

тичні знання та уміння, одержувати консультації як у навчально-методичних, так і наукових установах, розширювати комунікаційні канали для обміну інформацією.

Перспективи подальшого дослідження, на наш погляд, лежать у площині вивчення методичних засад розвитку аналітичної компетентності керівників ПТНЗ, розробленні науково-методичного забезпечення діяльності інформаційно-аналітичних центрів ПТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методологические основы научного познания: [Учеб. пособие для студентов вузов]. – М.: Высш. школа, 1972. – 272 с.

2. Морева О. В. Теоретические основы педагогического проектирования: монография / О. В. Морева; (отв. ред. К. Н. Верховцев; ТВВИКУ МО РФ). – Ново-

сибирск: Изд-во СО РАН, 2006. – 270 с.

3. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: [підруч. для науковця] / Ю. П. Сурмін. – К.: Навч.-метод. центр "Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні", 2006. – 302 с.

Подано до редакції 15.03.13

УДК 37.016:378.22.

С. Г. Погоріла

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАГІСТРІВ З ЕКОНОМІКИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються педагогічні умови формування магістрів з економіки і підприємництва як майбутніх викладачів вищої школи. Здійснена характеристика професійно важливих якостей науково-педагогічного працівника.

Ключові слова: педагогічна умова, мотивація, професійно-педагогічна діяльність, знання, вміння, методи навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблема підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців для всіх галузей, зокрема спеціалістів з економіки та підприємництва, здатних глобально мислити та пристосовуватись до соціальних змін в суспільстві, сьогодні є особливо важливою. Ця якість залежить від певних умов, які в наукових дослідженнях дістали назву педагогічних. Формування готовності до професійно-педагогічної діяльності передбачає визначення тих педагогічних умов, які б забезпечили її ефективність.

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування та визначення педагогічних умов, за яких успішно відбуватиметься підготовка магістрів з економіки і підприємництва до викладання у вищій школі.

Викладення основного матеріалу. У загальному значенні поняття «умови» визначають як обставини, за яких відбувається або від яких залежить що-небудь, як правила, що встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності [10, с.776]. Умову трактують як відображення відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує. Умова є необхідною обставиною, яка уможливує здійснення, створення й утворення чого-небудь або сприяє чомусь [5]. У своїй дисертаційній роботі М. Хоменко визначає умову як

обставину чи обстановку, що сприяє розвитку або гальмуванню явища, процесу [14, с.12]. Поняття «умова» з психологічної точки зору розглядається як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного особистості чи групи осіб [13, с.206]. У своєму дослідженні Ю. Бабанський стверджує, що ефективність педагогічного процесу залежить від умов, у яких він протікає, а педагогічні умови визначає як необхідні і достатні обставини, від яких залежить ефективність навчального процесу [1, с.78].

Педагогічні умови також розглядаються як обставини освітнього процесу, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення мети професійної підготовки майбутніх фахівців до викладацької діяльності. До них відносять такі умови, які свідомо створюються в навчальному процесі та спроможні забезпечити ефективне формування професійно-педагогічної готовності у майбутніх фахівців [11]. С.А.Іванченко при визначенні поняття «педагогічна умова» звертає увагу на дещо інший аспект освітнього процесу: це обставина, що впливає на розвиток професійних та

особистісних якостей студентів, урахування якої є необхідним для ефективного вирішення певних завдань у процесі навчання [7, с.195]. М.М. Бондар акцентує увагу на дидактичному аспекті використання педагогічних умов: педагогічні умови – це обставини, що впливають на ефективність оволодіння студентами знаннями, розвиток їхньої пізнавальної самостійності та навчально-пізнавальних умінь [3, с.15].

Узагальнюючи викладене вище, вважаємо, що педагогічні умови – це ті особливості організації навчально-виховного процесу, що забезпечують цілісність становлення і формування магістрів як майбутніх викладачів, сприяють їхньому всебічному і гармонійному розвитку. Під педагогічними умовами формування магістрів з економіки і підприємництва як викладачів вищої школи ми розуміємо спеціально створені обставини, що ефективно впливають на формування студентів як науково-педагогічних працівників і дають їм можливість отримати необхідні знання, сформувати відповідні уміння, навички та професійно важливі якості.

У контексті вирішення завдань нашого дослідження певний науковий інтерес становлять наявні наукові підходи щодо виокремлення вказаних умов. Результати аналізу педагогічних досліджень дають змогу стверджувати, що переважна більшість дослідників вбачають успішну підготовку майбутніх фахівців до професійно-педагогічної діяльності за таких умов: формування професійних знань майбутніх фахівців на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних і спеціально-предметних дисциплін; організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення студентів до професійної діяльності; становлення суб'єктної позиції майбутніх фахівців у процесі підготовки до професійної діяльності [8, с.9]; забезпечення контекстного підходу; використання інформаційно-комунікаційних технологій; формування позитивної навчальної мотивації студентів економічних спеціальностей [6, с.8]; використання психолого-педагогічних тренінгів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу [17, с.9].

Предметом нашого наукового інтересу також були дослідження, присвячені формуванню майбутніх фахівців економічних спеціальностей до науково-педагогічної діяльності. Так, Приходько Т.П. були визначені наступні умови формування готовності майбутніх економістів до викладацької діяльності: створення концептуальної моделі формування готовності майбутніх економістів до викладацької діяльності, що дає змогу спроектувати цей процес і визначити його законності, принципи, особливості, проаналізувати основні етапи та спрогнозувати ймовірний результат; педагогічна спрямованість та інтенсифікація змісту підготовки; розвиток мотивації професійного самовдосконалення [11].

Як свідчать результати аналізу наукових досліджень, обґрунтування педагогічних умов формування магістрів з економіки та підприємництва як викладачів вищої школи, не було предметом спеціального

дослідження. З огляду на зазначене, в ході дослідження, у процесі обґрунтування робочої гіпотези, було визначено, що професійно-педагогічна підготовка буде ефективною за певних педагогічних умов, які доречно описати на основі аналізу спеціальної літератури та врахування особливостей підготовки фахівців цієї спеціальності. Найважливішою педагогічною умовою формування майбутніх магістрів з економіки та підприємництва як викладачів вищої школи є *зорієнтованість діяльності науково-педагогічних працівників на підготовку магістрів з економіки і підприємництва до професійно-педагогічної діяльності*. Педагогічна діяльність – це особливий вид соціальної діяльності, що передбачає передавання від старших поколінь до молодших накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [13, с.24]. Педагогічна діяльність – це процес взаємодії людей, результатом якої є особистість, що оволоділа певною складовою суспільної культури, здатна до подальшого саморозвитку. Л.В. Барановська трактує педагогічну діяльність як різновид діяльності, в якій наявні суб'єкт, об'єкт, мета, процес діяльності та її результат. У професійній діяльності об'єкт та мета задаються ззовні, вони зумовлені потребами суспільства. Педагогічна діяльність як один з видів професійної діяльності може бути представлена через змістову характеристику її компонентів: мета (формування особистості вихованця); суб'єкт (викладач, колектив науково-педагогічних працівників); об'єкт (студент, викладачі-колеги); сукупність дій та операцій, за допомогою яких реалізується діяльність (способи, прийоми впливу педагога на студентів); результати діяльності (рівень сформованості необхідних властивостей вихованців, відповідних знань, умінь та навичок) [2, с.27].

Аналізуючи структуру педагогічної діяльності, акцентуємо увагу на змісті її складових. Так мета педагогічного впливу завжди планується як певні ефекти просування, зміни особистості вихованця. Педагог прагне сформувати «внутрішні основи»: знання, переконання, методи, дії, необхідні для подальшого самостійного керування студентом своєю майбутньою діяльністю. Педагогічні цілі представляють певну ієрархічну систему: вихідні (загальні) - визначають спрямованість певної системи освіти; вони втілюються у конструктивних, які визначають способи і характер досягнення вихідних цілей за певних умов. Такі цілі зумовлюють рівень розвитку знань, умінь, навичок, сформованість певних рис особистості на конкретному етапі освіти. Наявні й оперативні педагогічні цілі (займають найнижче місце в ієрархії цілей): це діяльність стосовно різноманітних педагогічних ситуацій, з якими має справу педагог-практик.

Об'єктом педагогічної діяльності є процес керівництва діяльністю педагога, який виступає з позиції активного суб'єкта цієї діяльності. Результатом професійно-педагогічної діяльності є успішність діяльності вихован-

ців, яка визначається їхньою інтелектуальною, моральною, естетичною, фізичною зрілістю (Ю.К. Раєвський, Н.В. Кузьміна, А.К.Маркова, Ю.М. Кулюткін).

На основі загальної структури педагогічної діяльності І.А.Зязюном сформоване визначення професійно-педагогічної діяльності – це діяльність педагога, змістом якої є таке керівництво вихованцями у навчально-виховному процесі, котре забезпечує розвиток основних сфер їх особистості. У сфері вищої професійної освіти, зокрема представленій ВНЗ 3-4 рівнів акредитації, таку діяльність, на нашу думку, можна назвати науково-педагогічною. Це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки фахівців вищої кваліфікації з усіх галузей, а також щодо формування особистості студента. Розгляд означеної вище умови базується на аналізі основних функцій науково-педагогічного працівника. Ними є: *управлінська* (керування процесами навчання, виховання, розвитку й професійної підготовки кожного студента); *функція продукування* (проведення наукових досліджень, упровадження їх результатів у практику, навчальний процес; підготовка навчального та методичного забезпечення фахового навчання студента, участь у наукових, навчально-методичних заходах різного рівня); *трансформаційна* (перетворення учіння студентів на акт неперервного індивідуального пізнання; знань і навичок – у професійні вміння, поглядів, ідей – у переконання; звичок – у стійкі риси характеру; знань і поглядів – у громадянську позицію; *спонукальна*: постійне стимулювання студентів до оволодіння знаннями, самостійної пізнавальної активності; формування мотивації досягнень та успіху в майбутній професійній діяльності (В.Л.Ортинський); *розвивальна* – «забезпечує постійно духовний, інтелектуальний, фізичний, естетичний, психологічний, професійний розвиток студентів, їхні особистісні якості; створює сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу студента, його саморозкриття та самоутвердження» (А.І. Зязюн); *соціалізацій* (має сприяти адаптації студентів-першокурсників до умов ВНЗ – нового для них соціального середовища; залучати їх до духовного, соціального, економічного, професійного сприйняття суспільства); *виховна* (під час навчально-виховного процесу формує у студентів світоглядні позиції, ціннісні орієнтації, моральні якості, вищі почуття, позитивні норми поведінки); *прогностична* (передбачає ближні й віддалені цілі майбутньої професійної діяльності, здійснює планування завдань щодо розвитку та професійної підготовки студентів на різних етапах навчання; завчасно передбачає форми, методи і засоби ефективного впливу на студентів залежно від рівня їхньої зрілості та сформованості); *коригувальна* (його завданням є зміна стилю поведінки та учіння студентів, їхніх поглядів, переконань, принципів, норм, ставлень до процесу учіння, до громадського обов'язку, суспільства, себе, інших людей; особистісних якостей студентів); *культурологічна* (він є носієм загальної, національної, педагогічної культури, що свідчить про

сформованість його світогляду, національної самосвідомості, педагогічної етики, духовно-моральних цінностей, завдяки чому він може бути гідним зразком для наслідування студентами).

Іншою педагогічною умовою формування магістрів з економіки та підприємництва як викладачів вищої школи є *вмотивованість навчальної діяльності магістрів на оволодіння педагогічним фахом*, оскільки готовність майбутнього фахівця до викладацької діяльності у вищому навчальному закладі не може бути сформована без мотивації професійного самовдосконалення. Мотив – це спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб людини. Мотивами можуть бути потреби, інтереси, емоції, переконання та ідеали [12, с.157]. Мотивація – система стійких мотивів, що визначає конкретну активну діяльність індивіда; в ролі мотивів можуть виступати потреби, інтереси, емоції, установки [9, с.641]. Мотиваційний компонент діяльності спрямований на постійне самовдосконалення, самоосвіту, цілеспрямований і вільний вибір, науковий пошук та намагання досягти бажаного рівня професійної досконалості. Він забезпечує включеність особи у навчальну діяльність, а його результатом є сформованість мотивів щодо оволодіння педагогічним фахом. Мотивація є визначальним компонентом організації навчальної діяльності і може бути внутрішньою, що безпосередньо зумовлена змістом навчальної діяльності (інтересом до неї, почуттям задоволення) та охоплює пізнавальні мотиви й мотиви самовдосконалення, або зовнішньою, що залежить від позитивних чинників, пов'язаних із цією діяльністю, та містить соціальні мотиви.

Діяльність людини завжди зумовлена не одним, а декількома мотивами, які можуть відігравати домінуючу або побічну роль і бути усвідомлюваними чи неусвідомлюваними. Спрямованість особистості визначається домінуючими мотивами поведінки і діяльності. Залежно від того, які мотиви в діяльності та поведінці відіграють домінуючу роль, О.М. Степанов, М.М. Фіцула розрізняють такі види спрямованості: особистісна спрямованість (переважають мотиви, спрямовані на забезпечення особистого благополуччя); колективістська спрямованість (мотивація спрямована на забезпечення успіху в спільній роботі); ділова спрямованість (відображає перевагу мотивів, породжених діяльністю: інтерес до праці, бажання оволодіти конкретним видом діяльності) [15, с.90].

Мотивами професійно-педагогічної діяльності, на нашу думку, є: усвідомленість суспільної та індивідуальної значущості обраної справи, наявність особистісних рис педагога, прагнення досягти певного рівня професійного розвитку. Характеризуючи мотиви навчальної діяльності студентів, науковці (Н.Б. Булгакова, В.О. Рахманов) об'єднують їх у три взаємопов'язані групи:

- безпосередньо-спонукальні, що ґрунтуються на емоційних проявах особистості, на позитивних чи негативних емоціях (яскравість, новизна, цікавість, зовнішньо привабливі атрибути; цікаве викладання, привабливість особистості викладача; бажання отри-

мати похвалу, нагороду за виконане завдання, страх отримати негативну оцінку, покарання;

- переконливо-спонукальні мотиви ґрунтуються на розумінні значущості знання взагалі і навчального предмета зокрема (усвідомлення світоглядного, соціального, практично-прикладного значення предмета, тих чи інших конкретних знань і вмінь; зв'язок навчального предмета з майбутнім самостійним життям (вибір професії), сподівання на отримання в перспективі нагороди);

- інтелектуально-спонукальні мотиви ґрунтуються на одержанні задоволення від самого процесу пізнання (інтерес до знань, допитливість, намагання розширити свій культурний рівень, оволодіти певними вміннями і навичками, захопленість самим процесом виконання навчально-пізнавальних завдань. Отже, мотивація навчання – це система стійких мотивів, що визначає конкретну активну навчально-пізнавальну діяльність [4, с.60-61].

Провідними мотивами початкової діяльності магістрів, на нашу думку, мають бути пізнавальний інтерес і бажання досконало опанувати майбутню спеціальність.

Важливою педагогічною умовою формування магістрів з економіки та підприємництва як майбутніх викладачів вищої школи є *поєднання педагогічних та психологічних складових змісту професійно-педагогічної підготовки магістрів з економіки та підприємництва*. Психолого-педагогічна насиченість змісту навчання та освіти студентів дозволить у процесі навчання сформувати аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння, які відіграють надзвичайно важливу роль у становленні магістра як викладача вищої школи. Науковцями досліджувалась система психолого-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів не лише педагогічного, а й непедагогічного профілю. Так в роботах С.Я.Батищева, Н.Ф.Тализіної, В.Д.Шадрикова, В.А.Якуніна розглядаються методологічні та теоретичні основи професійної освіти. В.А.Козаков, В.А.Семиченко, С.О.Сисоева, М.М.Фіцула та інші досліджували психолого-педагогічну підготовку студентів для здобуття другої чи допоміжної спеціальності. Оскільки освітньо-кваліфікаційний рівень магістра дає право на викладання у ВНЗ, то магістерська підготовка передбачає застосування блоку дисциплін психолого-педагогічного циклу. Вони є невід'ємною складовою змісту підготовки магістрів з економіки і підприємництва. Психолого-педагогічні знання, практичні вміння формуються у процесі ознайомлення з циклом психолого-педагогічних дисциплін під час навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі. Вони допоможуть у майбутньому науково-педагогічним працівникам виконувати такі функції:

- діагностичну, яка полягає у вмінні правильно діагностувати педагогічні явища та об'єктивно оцінювати знання, вміння й навички;

- орієнтаційно-прогностичну (виявляється в управлінні педагогічним процесом);

- конструктивно-проєктувальну (полягає в доборі

способів організації навчальної діяльності; врахуванні потреб та інтересів студентів, плануванні індивідуальної роботи студентів);

- організаторську (передбачає наявність умінь викладача залучати студентів до різних видів діяльності);

- інформаційно-пояснювальну (досконале володіння навчальним матеріалом з дисципліни, що викладає, ерудиція та вміння доступно донести навчальний матеріал студентам);

- комунікативно-стимуляційну (включає моральну культуру педагогічного працівника, вміння встановлювати і підтримувати доброзичливі стосунки зі студентами);

- аналітико-оцінну (пов'язана з необхідністю аналізувати результат навчально-виховного процесу, шукати шляхи вдосконалення та використовувати передовий педагогічний досвід);

- дослідно-творчу (застосування відомих педагогічних і методичних ідей та створення й запровадження нових) [9, с.131-132].

Психолого-педагогічний зміст професійної підготовки магістрів з економіки і підприємництва сприятиме також формуванню в студентів певних особистісних, професійно важливих якостей та педагогічних здібностей.

Наступною педагогічною умовою формування викладача вищої школи є *використання форм організації, методів навчання, спрямованих на ефективну професійно-педагогічну підготовку магістрів з економіки і підприємництва*. Дана умова включає відбір педагогічно доцільних форм та методів навчання студентів, створення навчально-методичної документації та навчальних програм, орієнтованих на їхню професійно-педагогічну підготовку. Здійснимо аналіз методів навчання. Вони сприяють реалізації мети і завдань навчання та спрямовані на засвоєння студентами змісту професійно-педагогічної підготовки. Це способи, прийоми, засоби та послідовні дії викладача і студентів, спрямовані на оволодіння знаннями, вміннями, навичками, називають методами навчання. Найефективнішими для майбутньої професійно-педагогічної діяльності є методи, засновані на принципах проблемності, цілісності, мотивації активної пізнавальної діяльності. З огляду на зазначене доречним є звернення й до такої їх класифікації: активні (дидактичні ігри, аналіз конкретних ситуацій, навчання за алгоритмом, за таких методів діяльність тих, хто навчається, набуває продуктивного, творчо-пошукового характеру); інтенсивні (тренінги, навчальна практика); інтерактивні (проекти, науково-дослідна робота студентів); проблемні (лекція, імітаційна гра, моделювання, імітація конфліктів у студентському колективі з аналізом своєї та чужої поведінки стосовно виховання); навчання у співробітництві.

Висновки. Окреслені вище педагогічні умови ефективно впливають на формування магістрів з економіки і підприємництва як викладачів вищої школи і дають їм можливість отримати необхідні знання, сформувати відповідні вміння та навички і професійно важливі якості. Упровадження в практику організації

навчального процесу магістрів з економіки і підприємництва вище зазначених умов значною мірою під-

вищить якість професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Ю.К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.
2. Барановська Л.В. Педагогіка та психологія вищої школи: навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня – магістр вищих навчальних закладів. – Київ: Національний авіаційний університет, 2013. – 291 с.
3. Бондар М.М. Педагогічні умови розвивального навчання майбутніх аграрників у процесі вивчення загальноінженерних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / М.М. Бондар. – К., 2007. – 20с.
4. Булгакова Н.Б. Методика викладання у вищій школі: навч. посібн. / Н.Б.Булгакова, В.О.Рахманов. – К.: НАУ, 2012. – 204с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і ред. В.Т.Бусел. - К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728с.
6. Загородна О.Ю. Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти/О.Ю.Загородна – К.,2010. - 20с.
7. Іванченко Є.А. Теоретичні основи системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів: Монографія - Одеса: Поліграф, 2009.- 400с.
8. Лісниченко А.П. Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / А.П. Лісниченко. – К., 2011. – 20 с.
9. Мойсеюк Н.Е. Педагогіка. Навчальний посібник. [5-е видання, доповнене і перероблене] / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
10. Ожегов С.И. Словарь русского языка /С.И.Ожегов. - М.: Рус.яз., 1984. – 816 с.
11. Приходько Т.П.Педагогічні умови формування готовності майбутнього економіста до викладацької діяльності у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / Т.П.Приходько – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2009_1/files/ped_01_09_Prihodko.pdf .
12. Савчин М.В. Педагогічна психологія: навч. посіб. / М.В.Савчин. – К.: Академвидав, 2007.- 424с.
13. Сластенин В.А. Педагогіка : [учебное пособие] / В.А. Сластенин. – М., 1997. – С. 24.
14. Словарь-справочник практического психолога / Под ред. Н.И. Конюхова. – Воронеж: Изд-во НПО «МодЭк», 1996. – 224 с.
15. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / О.М. Степанов, М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2006.- 520с.
16. Хоменко М.П. Фактори, що впливають на ефективність практичної підготовки молодших спеціалістів-аграрників / М.П.Хоменко // Проблеми освіти.-К.,2003. – Вип. 31. – С.11-19.
17. Чорній В.Я. Формування готовності до професійного спілкування майбутніх фахівців банківської справи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / В.Я.Чорній – К.,2010.-20с.

Подано до редакції 15.03.13